

KIRIKKALE HALKEVİ (1942 - 1951)

Yrd. Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI*

ÖZET

Kırıkkale, Cumhuriyet döneminde kurulan şehirlerdendir. Yeni kurulan bu şehirde toplumun şekillenmesinde Kırıkkale Halkevi önemli bir role sahiptir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yan kuruluşu gibi çalışan bir sivil toplum kurumudur.

Anahtar Kelimeler: Kırıkkale Halkevi, İttihat ve Terakki Partisi, Esat Uras, Memduh Kutay, Ali Akyürek.

KIRIKKALE COMMUNITY CENTRE (1942 – 1951)

ABSTRACT

Kırıkkale is a province established during the Republic Period. Kırıkkale Community Centre has an important role in reshaping the society in this recently established province. It is a non-governmental organization working as a subsidiary organ of Republican People's Part.

Key Words: Kırıkkale Community Centre, committee of Union and Progress, Esat Uras, Memduh Kutay, Ali Akyürek.

Giriş

Halkevlerinin açılmasına Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931'deki 3. Kurultayı'nda karar verilmiştir.¹ Bu karar 19 Şubat 1932'de uygulamaya konmuştur. Ancak düşünce ve uygulama olarak kökeni 1910'lara, yani Türk Ocaklarına dayanır. Bu iki kurum devrin ihtiyaçlarından doğmuş ve ülke kültürüne büyük katkılarda bulunmuştur. Türk Ocakları'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kanunî bir bağlantısı yoktur. Buna rağmen Ocağın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerinin bilhassa aydınlar ve gençler arasın-

* Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Nafi Kansu, "Halkevlerimiz", *Ülkü-Halkevleri Dergisi*, c.12, sayı.69 (İkinci Teşrin 1938), s.213.

da yayılmasında önemli rolü olmuştur. Dolayısıyla Türk Ocakları'nın İttihat ve Terakki üzerinde etkili olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak İttihat ve Terakki, en etkili olduğu zamanlarda bile bu kuruluşla ilişkilerini açık bir organik bağa dönüştürememiştir. Türk Ocakları o dönemde kurulan ve kendisine ideolojik açıdan yakın bulduğu parti ve kuruluşlarla özellikle millî meselelerde zaman zaman iş birliği yapmıştır. Fakat İttihat ve Terakki'nin tamamen kontrolüne girmemiştir. Ocak, parti ile ilişkilerini esnek tutarak günlük politikanın içine girmeyerek idarî açıdan daima özerkliğini muhafaza etmiştir.

Türk Ocakları faaliyetlerini Cumhuriyetin ilânından sonra da devam ettirmiştir. Halkevlerinin açılmasıyla birlikte bu kurum kapatılmış ve mal varlıkları halkevlerine devredilmiştir.²

Halkevleri Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapatılmasından sonra ortaya çıkmış önemli kurumlardan biridir. Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminin Türk Ocaklarını istediği gibi kullanamayacağını anlaması üzerine yeni bir arayışa girmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Türk Ocakları yönetiminin İttihat ve Terakki yönetimi ile organik bağ kurmama politikasını, Cumhuriyet Halk Partisi ile de kurmamak şeklinde devam ettirdiğini görüyoruz.

Türkiye'de 1930'larda yaşanan bazı olaylar Cumhuriyet rejiminin halkın bir kısmı tarafından hala benimsenmediğini göstermiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi, Menemen olayı bunlardan bazılarıdır. Bu gelişmeler Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF) yönetimini yeni arayışlara itmiştir. Parti yönetimi rejimin benimsetilmesi, inkılâpların yerleşmesi ve bazı siyasî, sosyal meselelerin çözülebilmesi için yeni politikalar geliştirilmesi lüzumunu hissetmiştir. Aynı zamanda bu dönem 1930 dünya ekonomik bunalımının ülkemizde de etkilerini göstermeye başladığı dönemdir. Bu dönemde 1923'ten beri ortak hareket eden sivil-asker bürokrasi ile ticaret burjuvazisi-toprak ağalığı koalisyonunun ikinci grup aleyhine bozulduğunu görüyoruz. Burada üstünlüğün bürokrasiye geçtiği gayet açıktır. Ekonomik krizin yükü bürokratlar tarafından sürekli fakir halkın üstüne yüklenmiş ve halk ile bürokrasinin arası açılmıştır. Bu durumda iktidar ya halkın yükünü azaltacak, yahut daha merkezîyetçi bir anlayışla devleti ekonomik

² Yusuf Sarınoy, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları -1912 - 1931-**, İstanbul 1994, s.144-145; Tefik Çavdar, "Halkevleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 4.c, s.878-879.

ve toplum hayatının her safhasına sokacaktı. Mevcut bürokrasi, tecrübesi ve anlayışı gereği ikinci yolu tercih etmiştir. Bu tercih Cumhuriyet Halk Partisi'ni toplumu şekillendirmek için yeni arayışlara itmiştir.³ Bu amacı gerçekleştirmek için kurulan en önemli kurumlardan birisinin halkevleri olduğunda şüphe yoktur. Böylece yeni devlet kurulduğundan beri halkın şekillendirilmesi için çeşitli kurum ve yollarla yapılan faaliyetler, bundan böyle halkevleri üzerinden denenecekti. Bu deneme daha önce uygulamaya konulan toplum mühendisliği projesinin yeni bir türü olacaktı.

Mustafa Kemal Atatürk bu çerçevede ülkenin meselelerini yerinde görmek ve çözümler geliştirmek amacıyla yurt gezisine çıkmıştır. Gezisi esnasında bazı Türk Ocaklarına da uğramış ve incelemelerde bulunmuştur. Bu geziden sonra Türk Ocaklarını Cumhuriyet Halk Fırkası içine alarak feshetmeyi düşündüğü basına da sızmıştır. Türk Ocakları mensupları ile C.H.F. mensuplarının bazı konularda anlaşmazlığa düştükleri anlaşılmaktadır. Yine bir kısım Ocaklıların C.H.F. na muhalif siyasî oluşumlar içine girmeleri de parti ile aralarının gittikçe açılmaya başladığının göstergesidir. Türk Ocakları yönetimi C.H.F. ile birleşmeye zorlanarak 10 Nisan 1931'de olağan üstü kurultayı toplamaya mecbur edilmiştir. Kurultayda Ocak kendini feshederek parti ile birleşme kararı almıştır. Ocağın bu kararı 10-18 Mayıs 1931'de yapılan C.H.F. üçüncü kongresinde onaylanmıştır. Aslında Ocağın kapatılmasına daha önce karar verildiği açıktır. Bu yapılar sadece formaliteleri yerine getirmekten ibarettir.⁴ C.H.F.na göre fırka, kitleleri ve gençliği denetlemeliydi. Bu ise Türk Ocakları ile değil, yeni bir anlayışla kurulan Halkevleri ile mümkündü. 19 Şubat 1931'de inkılâpları ve C.H.F. nin ideolojisini halka yayarak benimsetmek ve rejimin geleceğini garanti altına almak amacıyla kurulan halkevlerinin başkanlığına Dr. Reşit Galip getirilmiştir. Halkevleri 1932'den itibaren doğrudan C.H.F. na bağlı olarak teşkilatlanmaya başlamış ve hızla ülke geneline yayılmıştır. Partinin ve yeni kurumun amacı "*Halkevleri Yönetmeliği*"nde şu cümlelerle ifade edilmektedir: "*Partimiz, kılavuzluğu ile kurtardığı vatani siyasal, sosyal ve ekonomik derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve dölenindedir (azim). Partimiz, Türk Ulusunu medeniyet alanında da layık olduğu yere yani en yüksek dereceye çıkaracağı davasındadır. Son iki*

³ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul 2000, s.91; Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları*, Ankara 1988, s.68.

⁴ Sarrnay, a.g.e., s.320-325; François Georgeon, *Osmanlı- Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006, s.67-70.

*üç asırlık siyasal ve sosyal düşüklük ve gerileme etkelerinin (amil) ulusal hayat yürüyüşüne verdiği ağırlık ve bu süre içinde başka ulusların aldığı yol gözümüzün önündedir. Bu görüş bize nasıl çalışmamız gerekli olduğunu anlatır.”*⁵ Partinin Türkiye’yi nereye yükseltmek istediği ve ülkenin içinde bulunduğu durum bu şekilde izah edildikten sonra, bunu hangi vasıtalarla ve hangi yöntemlerle yapacağı da şöyle açıklanmaktadır: *“Bu sebeple Partimizin yeni programında, devlet örgütleri dışında çalışabilecek bütün çalışma unsurlarını ulusal kültürün yükselmesi ergesinde (maksat) toplamayı amaç bilen maddeler ve hükümler son derece önemlidir. Biz başka ülkelere göre fazla olarak şimdi tarihe geçmiş kurumların cemiyet yapısının en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cumhuriyet ve devrim esaslarını bütün ruhlarla ve fikirlere egemen kutsal inan şartları halinde perçinlemek ödev ve yükümü karşısındayız.”*⁶ Yönergenin dördüncü sayfasında halkevlerinin amacı, *“bu uğurda çalışacak ülküli vatandaşlar için toplayıcı ve bileştirici yurtlar olmaktır”*⁷ şeklinde tarif edilmektedir. Bu yeni teşkilât birçok bakımdan Türk Ocaklarından farklı bir yapıya sahipti. Her şeyden önce halkevleri tamamen parti denetiminde ve onun kültür kolları durumundaydı. Ülkeye yaygınlık bakımından da Türk Ocaklarından fazlaydı. Ayrıca etkinlikler bakımından da farklı bir faaliyet yürütüyordu. Halk kültürünü canlı tutmak için çıkarılan dergi ve yayınlar bunun en önemli göstergelerindendir.⁸ Halkevleri talimatnamesinde belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmalarına başlayan teşkilat, C.H.F.’nin, dolayısıyla devletin desteğinde hızlı bir şekilde teşkilatlanarak ülke geneline yaygınlaşmıştır. C.H.F.’nin illerdeki yöneticileri bölgelerinde halkevleri açmak için yarışırken, belediye başkanları ve valiler de bu yarışa katılmışlardır. Devletin elinde bulunan bina ve arsalar halkevlerine tahsis edilirken, diğer taraftan halktan yardım toplanarak ekonomik bakımdan güçlenmesi sağlanıyordu.⁹ Halkevleri partinin yan kuruluşu olarak düşünüldüğünden tüzel kişilik verilmemiş dolayısıyla bağımsız bir genel merkez kurulması da düşünülmemişti. Bu durum o günkü şartlarda doğru bir karar gibi gözükse de, daha sonraki iktidarlara teşkilâtın kapatılmasında kolaylık sağlamıştır.¹⁰

⁵ C.H.P. Halk Evleri Öğreneği, Ankara 1935, s.3.

⁶ A.g.ö., s.4.

⁷ A.g.ö., s.4

⁸ Georgeon, a.g.e., s.70-71.

⁹ Çeçen, a.g.e., s.100-101.

¹⁰ Çeçen, a.g.e., s.104; Karadağ, a.g.e., s.64.

Halkevlerinin kısa sürede nasıl yaygınlaştığını bazı istatistikî bilgiler aracılığıyla daha iyi ortaya koyabiliriz. Bu gelişmeyi İç İşleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri B. Şükrü Kaya'nın 20 Şubat 1938'de altıncı kuruluş yıldönümü münasebetiyle vermiş olduğu konferanstan takip etmek mümkündür. Şükrü Kaya'nın konferansta verdiği bilgiye göre 1932'de 24 halkevi ve 34.000 üyesi vardır. Aradan geçen altı yıl sonra, 1938'de ise bu rakam 209 Halkevine ve erkek-kadın 100.000'den fazla üyeye ulaşmıştır.¹¹ Halkevlerinin, toplumu şekillendirme ve eğitime programına uygun olarak büyük bir çaba ve gayret sarf edilmektedir. Bu faaliyetler çerçevesinde 1933'te halkevlerinde 915 konferans verilmişken, bu sayı 1938'de 3056 olmuştur. Yine 1933'te ki 373 konsere karşılık, 1938'de 1164 konser verilmiştir. Aynı yıllarda 511 temsile (tiyatro) karşılık 1938'de 1549 tiyatro eseri sergilenmiştir. Diğer taraftan sinema ve radyo sayısı da bu gelişmelere paralel olarak artmıştır. Halkevleri kütüphanelerinde (kitap saraylar) de devamlı bir kitap artışı söz konusudur. Bu sayı 1933'te 59.444, 1938'de ise 129.362 cilde ulaşmıştır. Aynı yıllarda okuyucu sayısı 149.000'den 1.590.000'e yükselmiştir. Köylere ayrı bir önem verilerek köy gezileri yapılmış, sergiler açılmış ve halk dersaneleri açılmıştır. Halkevlerinde 1935'de 59 sergi açılmışken, 1938'de 179 sergi açılmıştır. Köy gezileri 1935'te 495 iken, 1938'de ulaşılan köylerin sayısı 1495'i bulmuştur. Halk dersanelerinde verilen ders adedi 8300'den, 16.000'e ulaşmıştır. Halkevlerine 1935'te 500.000 vatandaş gelmiş iken, 1938'de evlere gelen sayısı 6.642.000'dir. 1937'de faal üye sayısı 95.253'tür. Bunların 8.877'si öğretmen, 15.577'si çiftçi, 23.935'i işçi, 5.113'ü tüccar, 1.551'i doktor, 1.904'ü avukat, diğerleri de başka sanat ve mesleklere mensup vatandaşlardır. Halkevlerinin 1937 bütçesi, 227.000 lirası inşaata verilmek üzere 962.000 liradır. Gelir kaynakları ise mahallî parti organlarının, özel idarelerin ve belediyelerin desteği ile C.H.P. merkezinin yardımından ibarettir.¹²

Halkevlerinin gelişmesi için devletin her türlü yardımı esirgmeden yaptığı daha sonraki yıllarda ulaşılan sayıdan açıkça görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz bazı rakamların 9 yıl sonra katlanarak arttığını görüyoruz. Nitekim C.H.P. Genel Sekreteri Hilmi Uran'ın 23 Şubat 1947 Pazar günü Ankara Halkevi'nde yaptığı konuşmadan, halkevi ve halkodası sayısının

¹¹ B. Şükrü Kaya "Halkevlerinin Açılış konferansı", "Ülkü-Halkevleri Dergisi-", c.11, sayı.61 (Mart 1938), s.1.

¹² B. Şükrü Kaya "Halkevlerinin Açılış konferansı", "Ülkü-Halkevleri Dergisi-", c.11, sayı.61 (Mart 1938), s.2.

4633'e ulaştığı anlaşılmaktadır.¹³ Bu rakamların ayrıntısını Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu'nun Ankara Radyosu'nda 23 Şubat 1947 Pazar günü yaptığı konuşmasında da bulabiliriz. Banguoğlu'nun verdiği bilgiye göre bunun 463'ü halkevi, 4170'i halkodasıdır.¹⁴

Halkevleri ile ilgili bu genel bilgi ve girişten sonra Kırıkkale'de halkevi açma teşebbüsleri ve açılışına geçebiliriz. Kırıkkale Halkevi ile ilgili bu çalışmamızda, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nde bulabildiğimiz belgelerden ağırlıklı olarak istifade ettik. Arşiv belgelerinin dışında bazı incelemelerden de yararlanmaya gayret ettik. Mevcut bilgilerimiz Kırıkkale Halkevi'nin faaliyetlerinden çok, teşkilat yapısını aydınlatmaya yarayacak mahiyettedir. 1951 yılında çıkarılan kanunla kapatılmasından sonraki durumu ile ilgili olarak arşiv vesikaları arasında herhangi şimdilik bir belgeye de rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu halkevi hakkında ki bilgilerimiz mevcut belgelerle sınırlıdır.

A- Kırıkkale Halkevi'nin Açılışı

Kırıkkale'de Halk Evi açılması için 1940'lı yıllarda ortam müsait olmasına rağmen bir teşebbüste bulunulmaması Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet İdare Heyetini düşündürmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi müfettişlerinden Avukat Emin Halim Ergun ve Hilmi Atlıoğlu Keskin parti teşkilatını teftiştan dönerken, Kırıkkale'ye de uğrayarak araştırma ve inceleme yapmışlardır. Ankara'ya dönüşlerinde inceleme sonuçlarını genel merkeze rapor etmişlerdir.

Bu rapordan anlaşıldığına göre, Kırıkkale'de askerî fabrikaların kuruluşundan sonra kısa süre sonra nüfus çoğalmış ve artmaya da devam etmektedir. Ayrıca mühendis ve ustabaşı gibi eğitilmiş, kültürlü çok sayıda insan da burada yerleşmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla Kırıkkale'de sosyal ve kültürel bakımdan iyi bir ortam bulunmaktadır. Askerî fabrikalar yönetimi bu gelişmelere bağlı olarak ordu evi, spor kulübü gibi bir takım sosyal tesisler açmışlardır. Ancak askerî fabrikalar bünyesinde çalışan mühendis, ustabaşı ve işçiler ordu evi ve diğer sosyal tesislerden istifade edememektedirler. Bunun yanında fabrikalar dışında herhangi bir sosyal faaliyete de katılmamaktadırlar. Askerî bir müessesede çalıştıklarından dolayı dışarıda bu tür faaliyetlere katılamadıkları anlaşılmaktadır. Yapılan incelemelerde mü-

¹³ "Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi", c.1, sayı.3 (Mart 1947), s.1.

¹⁴ "Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi", c.1, sayı.3 (Mart 1947), s.3.

sait bir ortam olmasına rağmen yukarıda izah edilen hususlardan dolayı parti ile temas edememektedirler. Dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi bütün bu gelişmelere rağmen Kırıkkale’de yeteri kadar faaliyette bulunamamakta ve buradaki “*aydın insanlarla*” irtibat kuramamaktadır. Yine müfettişlerin tespitlerine göre askerî sosyal tesislerden istifade edemeyen bu kesim, bir halk evi kurulmasına ihtiyaç duymakta ve bunu da açıkça dile getirmektedirler. Burada bir halk evi açılabilmesi için yeterli eleman bulunmaktadır. Ancak askerî bir kurumda çalıştıklarından böyle bir kuruluşa gidip gelme imkânı olamayacağını düşünmektedirler. Şayet bir halk evi açılırsa bu insanların hem bir takım sosyal faaliyetlere katılacakları, hem de ara sıra Kırıkkale Spor Kulübü’nün Ankara’da yapacağı futbol maçlarına gidip gelen bazı teşekküllerin ve kişilerin halkevine katılacakları düşünülmektedir. Parti müfettişlerinin görüşüp dinledikleri insanlar bu ve benzeri fikirlerini açıklayarak Kırıkkale’de sosyal hayata katılabilmek, parti ile temas edebilmek için bir halkevinin kurulmasını talep etmektedirler. Parti yetkililerinin Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü ile temas edip bu ve benzeri sıkıntıların ortadan kaldırılmasını istemektedirler. Yani askerî bir kurumda çalışmalarının halkevine gidip gelmelerine bir manisi olmadığını, yetkililerin kabul ve ilân etmeleri parti tarafından temin edilmelidir. Vilâyet İdare Heyeti de bu kanaattedir. Eğer “*bu pürüzler ortadan kalkarsa muhtelif sosyal gruplar halk evi bünyesinde toplanarak dağınıklıktan kurtulacaklar, güçlerini birleştirerek daha çok ve iyi işler yapacaklardır.*”¹⁵

Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya Milletvekili Esat Uras Bey de, sorumluluk bölgesinde uzun süre dolaşarak teftişte bulunmuştur. Esat Bey teftişi sırasında halk evleri hakkında uzun bir rapor hazırlayarak müşahede, tespit ve tekliflerini parti merkezine bildirmiştir. Müfettiş Esat Uras Kırıkkale’de bir halkevi açılmasının gerekliliğine, 23 Haziran 1941 tarihli (65 sayılı II.Teftiş raporu) raporunda şu ifadelerle yer vermektedir: “*Keskin’e tâbi Kırıkkale Nahiyesi merkezinde bugünkü çok canlı, inkişaflı vaziyeti dolayısıyla her ne kadar yerli ve mukayyet nüfus miktarı kâfi değilse de bir çok kaza merkezlerinden fazla nüfusa malik olmasına, bol eleman bulunmasına göre bir halkevi açılması istifadeli olur. Buna imkân görülemezse iyi bir halk odası da şimdilik ihtiyacı ileride halk evine inkılâb etmek şartı ile temin edebilir.*”¹⁶ Parti Müfettişi Esat Uras’ın

¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı (BCA-CHPE); 490.01.994.843.2 -7.

¹⁶ BCA-CHPE; 490.01.994.843.2 -16.

raporu üzerine, C.H.P. Genel Sekreterliği harekete geçmiştir. Genel Sekreter Vekili Zonguldak Milletvekili H. Türkmen Ankara Vilâyet İdare Heyeti Reisliği'ne 8 Ağustos 1941 tarihinde bir yazı göndermiş ve yukarıdaki rapora atfen Kırıkkale'de bir halkevi açılmasının kendilerince uygun görül-
düğünü, vilâyet idaresi tarafından da uygun görülürse gelecek yıl için bu-
rada bir halk evi açılmasının dikkate alınmasını istemiştir.¹⁷ C.H.P. Genel Sekreterliği'nin bu yazısı üzerine harekete geçen Ankara Vilâyet İdare he-
yeti bir takım çalışmalar yapmıştır. Keskin parti merkezi ile temaslarda bu-
lunarak meseleyi onlarla da görüşmüştür. Keskin parti yetkilileri Kırıkkale-
nin o zamanki durumunun müsait olduğunu bildirmiştir. Keskin Parti Meclisi Kırıkkale'nin nüfus yoğunluğu bakımından ve en az üç çalışma ko-
lunu idare edecek yeterli eleman bulunduğundan halk evinin açılması uy-
gun görüşündedir. Bunun dışında yeni kurulan belediyenin de yardımı ile
maddî sıkıntı çekilmeyeceği düşünülmektedir. Bütün bu olumlu unsurlar
yanında partilileri sıkıntıya sokan husus Kırıkkale'de uygun bir bina bulun-
mayışıdır. Yazışmalarda şayet parti genel merkezi de yardım ederse yeni bir
bina inşasıyla meselenin çözüme kavuşacağı ifade edilmiştir.

Vilâyet İdare Heyeti'nin 3 Ekim 1941 tarihli yazısından, onların da Kes-
kin Parti Meclisi gibi düşündükleri anlaşılmaktadır. Ancak yeni bina inşası
konusunda genel merkezin kararı beklenmektedir.¹⁸ C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Milletvekili Dr. A. F. Tüzer, yeni açılacak halk evleri ile ilgili
olarak 4 Ekim 1941 tarihli tamime göre hareket edilmesi talimatını vermiş-
tir.¹⁹ C.H.P. Ankara Vilâyet İdare Heyeti Başkanı İbrahim Rauf Ayaşlı 2
Aralık 1941 tarihli cevabî yazısında Kırıkkale'de bir halk evi açılmasını ken-
dilerinin de uygun bulduğunu bildirmiştir. Ancak kuruluş safhasında bin li-
ra civarında bir masraf gerekmektedir. Kırıkkale Parti merkezinin bu mas-
rafı karşılaması mümkün olmadığı gibi; yeni kurulan belediye tarafından
bütçeye gelecek yıl için konulan bin liradan da şimdilik istifade mümkün
değildir. Ancak parti genel merkezi 800 liralık bir yardımda bulunursa me-
selenin hallolacağı bildirilmiştir.²⁰ Bu istek V. Büro Şefi Giresun Milletve-
kili N. Kansu tarafından 15 Aralık 1941 tarihinde C.H.P. Genel Sekreterli-
ği'ne ulaştırılmıştır.²¹ C.H.P. Genel Sekreterliği Ankara Vilâyet İdare Heye-

¹⁷ BCA-CHPE.; 490.01.994.843.2-12,13.

¹⁸ BCA-CHPE, 490.01.994.843.2-11.

¹⁹ BCA-CHPE; 490.01.994.843.2-9,10.

²⁰ BCA-CHPE; 490.01.994.843.2-8.

²¹ BCA-CHPE.; 490.01.994.843.2-6.

ti'nin istediği 800 lirayı 15 Aralık 1941 itibariyle göndermiştir.²² Keskin C.H.P. İlçe Merkezi ve Kırıkkale Nahiye Parti merkezleri yukarıda bahsedilen hazırlıkları tamamlayarak C.H.P Ankara Vilâyet İdare Heyeti'ne müracaatta bulunmuşlardır. Bu yazışmalardan sonra Kırıkkale'de halk evinin açılması konusunun iyice olgunlaştığını görüyoruz. Ankara Vilâyet İdare Heyeti Reisi İbrahim Rauf Ayaşlı, C.H.P. Genel Sekreterliği'ne yazdığı 25 Aralık 1941 tarihli yazıda bu konuya değinmektedir. Yazıda Kırıkkale'de halk evi olarak kullanmaya elverişli kiralık bir bina, üç çalışma kolunu yürütecek sayıda eleman ve yeterli bütçenin temin edildiği bildirilmektedir.²³ Dolayısıyla Kırıkkale'de halk evinin kurulmasının önünde bir engel kalmamıştır. Vilâyet İdare Heyeti 24 Aralık 1941 tarihinde toplanarak yapılan müracaatı inceleyerek uygun bulmuş ve C.H.P. Genel Sekreterliğine teklifte bulunmaya karar vermiştir. Vilâyet İdare Heyeti'nin bu kararı Başkan İbrahim Rauf Ayaşlı imzasıyla 25 Aralık 1941 tarihinde C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir.²⁴ Keskin C.H.P. İlçe Başkanlığı 22 Şubat 1942 tarihinde açılacak Kırıkkale Halkevi için lazım olan bir takım ihtiyaçları bildirmiştir. Bunlar Kırıkkale Halkevi Kütüphanesi için kitaplar, halk evlerinde tutulması gereken defterlerdir. Bu ihtiyaç listesi C.H.P. Genel Sekreterliği'ne Vilâyet İdare Heyeti Başkanı İbrahim Ayaşlı tarafından iletilmiştir.²⁵

Bütün bu hazırlıklardan sonra Kırıkkale'de Halk Evi 22 Şubat 1942 tarihine açılmış ve başkanlığına da Memduh Kutay seçilmiştir. Memduh Kutay'ın sicil belgesi İbrahim Rauf Ayaşlı tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne 14 Mayıs 1942 tarihinde gönderilmiştir.²⁶ Kırıkkale Halkevi başkanlığına Memduh Kutay'dan sonra Ali Akyürek getirilmiştir.²⁷ 1945 yılında Ali Akyürek'in müracaatı üzerine görevi başkasının üstlenmesine karar ve-

²² BCA-CHPE.; 490.01.994.843.2-5.

²³ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1-189.

²⁴ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 -189.

²⁵ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 -188. (Kitaplar Halk evleri çalışma talimatnamesinin 91. maddesinin a ve b bentlerine göre temin edilecektir. Halk evlerinde tutulması gereken defterlerde "İdare ve Teşkilat talimatnamesi"nin 57. maddesine göre halk evi açılmadan önce temin edilecektir.)

²⁶ BCA-CHPE.; 490.01.932. 625.2-41. (Memduh Kutay 1315 (1899) yılında Keskin'de doğmuştur. Ankara Muallim Mektebi'ni 1336'da (1920) bitirmiştir. Aynı yıl Balâ Kazası'nın Bahşılı Köyü'ne öğretmen tayin edilmiştir. 1340 (1924) yılında ticaretle uğraşmak maksadyla öğretmenlikten istifa etmiştir. Milli Mücadele yıllarında öğretmen olarak çalışmıştır. Aynı zamanda Kırıkkale'nin ilk belediye başkanıdır. Askerliğini Ankara'da yapmıştır. BCA.CHP-E: 490.01/932.625.2-42.)

²⁷ Ali Akyürek 1319 (1903) yılında Kırıkköyü'nde doğmuştur. İlk ve Rüşdiye tahsilini Kalecik İlçesi'nde tamamlamıştır. 1927 yılından itibaren 47 yıl C.H.P.nde her kademedede çalışmıştır. Kırıkkale'nin Memduh Kutay'dan sonraki ikinci Belediye başkanıdır. Kırıkkale'de 10 yıl C.H.P. İlçe başkanlığı yapmıştır. 1962 yılında Ankara'ya yerleşmiştir. C.H.P. Ankara Çankaya İlçe teşkilâtında çalışmıştır.

rilmiştir. Ali Akyürek mazeret olarak belediyedeki işlerinin çokluğunu ileri sürmüştür. İleri sürdüğü gerekçe makul görülerek yerine C.H.P. İlçe İdare Kurulundan Mehmet Erbil'in görevlendirilmesi 27 Aralık 1945 tarihinde uygun görülmüştür. Bu durum C.H.P. Ankara Vilâyet İdare Heyeti Başkanı İbrahim Rauf Ayaşlı aracılığıyla C.H.P. Genel Sekreterliği'ne yazılı olarak bildirilmiştir.²⁸ Mehmet Erbil'in görevi fazla uzun sürmemiştir. Mehmet Erbil' de işlerinin çokluğunu gerekçe göstererek vazifesinden istifa etmiştir. Kırıkkale C.H.P. İlçe Başkanlığı, onun yerine halkevi eski temsil kurulu başkanı Fuat Çelikkese'n'i seçmiş ve durumu Ankara Vilâyet İdare Heyeti Başkanlığı'na bildirmiştir. Vilâyet İdare Kurulu da bu istifa ve tayini 5 Eylül 1946 tarihli toplantısında kabul etmiş, gelişmeleri C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bildirmiştir.²⁹ Fuat Çelikkese'de bir müddet sonra hastalığını ileri sürerek görevinden istifa yolu ile ayrılmıştır. Fuat Bey'in yerine Kırıkkale Top Fabrikası Muhasibi Mahir Günay seçilmiştir. Yapılan bu değişiklikler Ankara Vilâyet İdare Kurulu'nun 17 Mart 1947 tarihli toplantısında tasdik edilmiştir. Bu durum 18 Mart 1947 tarihinde C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bildirilmiştir.³⁰ Mahir Günay'dan sonra Kırıkkale Halkevi Başkanlığı'na Dr. Yusuf Ziya Ceran seçilmiş ve bu durum 5 Nisan 1948 tarihinde Ankara İl İdare Kurulu Başkanı Fuat Börekçi tarafından C.H.P. genel Sekreterliği'ne arz edilmiştir.³¹

B- Halk Odaları

Halkodaları, talimatnamede şöyle tarif ediliyor: “*Halkodaları, halkevleri gibi C.H.Partisi'nin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılâpçılık prensipleri içinde çalışan kültür kurumlarıdır.*”³² Halkodaları “*partiye yazılı olan veya olmayan bütün yurttaşlara açıktır.*”³³ Ancak yönetimde yer alabilmek için mutlaka C.H.P. ne kayıtlı olma ve devlet memuru olma şartı vardır. Halkodalarının kapıları herkese açık olmakla beraber parti, yönetim iplerini elinde tutmak istemektedir. Bu şartı koyarak istenmeyen gelişmeleri baştan önlemek ve işi tesadüflere bırakmak istememektedir. Halkodaları “*eleman, bina ve para bakımından hal-*

²⁸ BCA-CHPE.; 490.01.932. 625.2-28.

²⁹ BCA-CHPE.; 490.01.932. 625.2-26.

³⁰ BCA-CHPE.; 490.01.932. 625.2-21.

³¹ BCA-CHPE.; 490.01.932. 625.2-10.

³² C.H.P. Halkodaları Talimatnamesi, Ankara 1939, s.1. (1945 yılı baskısında da değişiklik yapılmadan hükümler muhafaza edilmiştir.)

³³ A.g.t., s.1.

*kevi açılmasına imkân görülemeyen yerlerde açılabilir.”*³⁴ Kırıkkale’de de bu anlamda uygun görülen yerlerde halkodaları açılmıştır. 1945 yılında Kırıkkale’de bir halkevinin yanında bazı halkodaları da mevcuttur. Bunlar Delice Bucağı, Oba Bucağı halkodaları ile Ahılı, Bahşılı, Doğanay ve Karacalı köyü halkodalarıdır.³⁵

Ankara ve çevresinde 1946 yılında nüfusu bin ve daha yukarı olan yerler ile okulu olan yerlerde halk odası ve halk evi açılması için birçok talep gelmektedir. C.H.P. Ankara Vilâyet İdare Heyeti ilçelerden gelen talepleri değerlendirmiş ve uygun bulduklarını 6 Kasım 1945 tarihinde Genel Sekreterliğe iletmıştır.³⁶ Kırıkkale’den Çullu ve Kulaksız köylerinde birer halk odası kurulması talebi vardır. Vilâyette yapılan değerlendirme sonunda Çullu Köyü’nde halk odası açılmasının uygun olmadığına karar verilmiştir. Bu kararın alınmasında, Çullu’da kiralanacak ev için yıllık 60 lira kira istenmesi ve evin bu iş için müsait olamaması etkili olmuştur. Buna karşılık Kulaksız Köyü’nde halk odası için üç odalı eski bir okulun tahsis edilmesinden dolayı 1946 yılında burada halk odasının açılması uygun görülmüştür.³⁷ Bu köyde daha sonra bir halkevinin açıldığını 4 Mart 1950 tarihli bir mektuptan anlıyoruz. Kulaksız Köyü Halkodası Başkanı Halim Coşkun, Milletvekili Fahri Bük’e el yazısı ile bir yazı göndermiştir. Coşkun yazısında halkodalarının birtakım ihtiyaçlarını bildirerek teminini istemektedir. Bunlar sandalye, masa, lamba (lüks) gibi demirbaş eşya ile altı oklu bayrak, rozet ve kimlik (parti) cüzdanı gibi malzemelerdir.³⁸

C.H.P. Genel Sekreterliği 23 Kasım 1948’de 1/3105 sayılı bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgeye göre Ankara ve çevresinde yeni açılacak Halkevi ve Halk Odalarının tespit edilerek bildirilmesi istenmektedir. C.H.P. Ankara İl İdare Kurulu Başkanı Fuat Börekçi Başkanlığı’nda 23 Aralık 1948 tarihinde yapılan toplantıda ilçelerden gelen teklifler değerlendirilmiştir. Toplantı sonrası bu genelgeye ve halk odaları talimatnamesine uygun olarak açılması gereken yerleri 24 Aralık 1948 tarihinde Genel Sekreterliğe bildirmiştir. Buna göre Kılıçlar, Yahşihan, Karalı, Büyük Yağlı ve Hacılar köylerinde Halk Odası açılması kararlaştırılmıştır.³⁹ C.H.P. Genel

³⁴ A.g.t., s.1.

³⁵ C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları-1945-, Ankara 1945, s. 8.

³⁶ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 -122.

³⁷ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 - 123

³⁸ BCA-CHPE.; 490.01.1471.12.1 – 25.

³⁹ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 -19.

Sekreterliği 10 Şubat 1949 tarihli yazısında bu teklifi uygun bulduğunu bildirmiştir. Bu Halk Odalarının 20 Şubat'ta törenlerle açılması için gerekli talimatların ilgililere verilmesi istenmiştir.⁴⁰ Ayrıca yeni açılacak odalara ilk başta lazım olacak bazı malzemeler gönderilmiştir. Bunlar 1 adet talimat-name, 44 kitap, iki piyes (54 adet) , 2 resim, 8 defter-kılavuz- makbuz ve 2 adet bayraktır.⁴¹ C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gelen bazı şikâyetlerden halk odası açılması için her yerde aynı gayret ve çaba sarf edilmediği anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi de Kırıkkale'nin Kılıçlar köyünden gelen şikâyet dilekçesidir. Dilekçede köy muhtarı Mustafa Önder, Köy Ocak başkanının 20 Şubat'ta halk odası açılması için merkezden gelen talebe aldırış etmediğinden bahsetmektedir. Buna karşılık kendisinin yaptıklarını şu ifadelerle anlatmaktadır: “ *Acizleri dellal ilan ettirdim. İhtiyarlar ve gençler toplandı. Davul çaldırarak ve oyunlar yaparak hoca dua etti. Halk evini açtı. Halk içeri girdiği zaman bir sevinç duyarak partiye çok teşekkür ettiler. O anda halk evi (halk odası demek istiyor) başkanlığına Mustafa Önder seçildi. Halk evimize kitaplar, mecmualar, gazeteler muntazaman gelmektedir. Köyümüz ve partimiz namına çok teşekkür ederim. Kılıçlar Köyü Halk Evi (halkodası demek istiyor) başkanı Mustafa Önder.*”⁴²

Halk evlerinin bilhassa köylerde kurulan Halk Odalarının maddî sıkıntılar içinde oldukları zaman zaman gelen şikâyet ve isteklerden anlaşılmaktadır. Bina kirasını bile ödeyemeyen yerlerden biri de Bey Obası Halk Odası'dır. Halk Odası Başkanı Baki Pehlivanlı 5 Mart 1951 tarihinde Kırıkkale C.H.P. İlçe İdare kuruluna müracaat ederek malî destek verilmesini istemektedir. Parti binasının 1949-1950 yıllarına ait kirasını ödeyemediklerini dolayısıyla mal sahibinin “sızlandığını” bu yüzden 120 lira tutan bu kira parasının acilen gönderilmesini talep etmektedir.⁴³ Kırıkkale C.H.P. İlçe Başkanı Mustafa Keskin, Oba Halk Odası'nın bu talebini C.H.P.Genel Sekreterliği'ne 8 Mart 1951 tarihinde bildirmiştir.⁴⁴ Bu yazı üzerine C.H.P. Genel Sekreteri adına Kırşehir Milletvekili H. Sezai Erkut 23 Mart 1951 tarihli yazı ile istenen bu paranın “*C.H.P. Oba Bucak başkanlığı parti binasının mı, yoksa halk odası binasının borcu mu olduğunu*” sormaktadır.⁴⁵ Bu yazı üzerine Kırıkkale C.H.P. İlçe Başkanı Mustafa Keskin 27 Mart 1951 tarihli cevabî yazısında is-

⁴⁰ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 .

⁴¹ BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1-17.

⁴² BCA-CHPE.; 490.01.951.687.1 -14.

⁴³ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-7

⁴⁴ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-6.

⁴⁵ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-5

tenen kira bedelinin partiye ait olmadığını, “*halk odasına ait kira borcu olduğunu*”⁴⁶ bildirmiştir. C.H.P. Genel Sekreteri adına Kırşehir Milletvekili H. Sezai Erkut 4 Mayıs 1951 tarihli C.H.P. Kırıkkale İlçe İdare Kuruluna yazdığı yazıda “*Bey Obası Halk Odası'nın kira borcuna karşılık olmak üzere başkanlığınız eli ile 120 lira gönderilmiştir*”⁴⁷ diyerek halk odasının borcunu karşılamıştır. 14 Mayıs 1951 de Van Milletvekili Ferit Melen “*Bey Obası Halk Odası'nın borcuna karşılık 120 lira Türkiye İş Bankası'nın Ankara merkez şubesinden T.C. Ziraat Bankası'na havale edildiğini*”⁴⁸ bildirmektedir.

C- Teşkilâtı ve Faaliyetleri

1- Kütüphane –Yayın Şubesi

Halkevleri kütüphanelerinde canlı bir okuma faaliyetinin olması parti merkezini memnun etmektedir. Bunların çoğunun öğrenci olması ayrı bir sevîç kaynağıdır. 1940'lı yıllarda halkevleri kütüphanelerinde 500 binden fazla kitap olduğu bilinmektedir. İki milyonun üzerinde de okuyucu bulunmaktadır. Kütüphanelerin kitap ve benzeri ihtiyaçları parti merkezi tarafından imkanlar ölçüsünde karşılanmakta ve şubelere faydalı olmaya çalışmaktadırlar.⁴⁹ Ayrıca halkevleri yetkilileri bu tarz isteklerini parti merkezine de bildirmektedirler. Örneğin Kırıkkale Halkevi Reisi Memduh Kutay 31 Mart 1942 yılında C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bir yazı yazarak istekte bulunmuştur. Köylülerimizin kalkınması yolunda yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak üzere “*köycülüğe doğru yazılmış kitap, mecmua, grafik ve sairenin gönderilmesi*”⁵⁰ talebinde bulunmuştur.

2- Okur Yazar Olmayanlar İçin Kurs Açılması

Kırıkkale Halkevi Başkanı Dr. Yusuf Ziya Ceran kazada okur, yazar olmayanlar için kurs açmak için C.H.P. Genel Sekreterliğine bir yazı göndererek talepte bulunmuştur. 27 Aralık 1949 tarih ve VII/3173 sayılı C.H.P. genelgesine dayanarak 20 Ocak 1949 tarihinde bu yazıyı yazmıştır. Yazının ekinde kursa katılacak kırk dört kişinin isim, doğum yeri ve meslekleri de bildirilmiştir. Ayrıca kursa yazılmak isteyenlerin çok olmasına rağmen yer darlığı sebebiyle fazla öğrenci kaydı yapılamadığı da ifade edilmektedir.⁵¹ Kursta öğretim işlerini Köycülük Kolu Başkanı Öğretmen İsmail organize

⁴⁶ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-4

⁴⁷ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-3

⁴⁸ BCA-CHPE.; 490.01.1471.13.1-1

⁴⁹ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1942 Çalışmaları, Ankara 1943, s.24-15.

⁵⁰ BCA-CHPE.; 490.01.919.575.1-31

⁵¹ BCA-CHPE.; 490.01.1052.1039.2-7, 9. (İsim listesi için bakınız Ekler)

edecektir. C.H.P.Genel Sekreterliği bu talebe olumlu cevap vermiştir. Bursa Milletvekili Fahri Bük tarafından verilen cevapta “*Türkçe Okuma ve Yazma Kursuna ait hazırlıklarınız tatmin edici görülmüştür. Kurs masrafı ile öğretmen ücretine ait 200 liralık ödenek İl İdare Kurulu Başkanlığına, size verilmek üzere gönderilmiştir*”⁵² denilmektedir. Yazıda ayrıca okuma ve yazma bilmeyen vatandaşlar için çok hayırlı olan kursun başarısı temenisinde de bulunmaktadır.

3- Halkevlerinin Kültürel Anlamda Diğer Kurumlara Katkıları

Kırıkkale Birlik Spor Kulübü Umumi Kaptanı Hüseyin Tezel 4 Eylül 1940 tarihinde C.H.P. Genel Sekreterliği’ne yazdığı yazıda “*kulübümüzün temsil kolunda temsil edilmek üzere neşredilmiş parti temsil kitaplarından üçer adet kulübümüz temsil kolu azasından İsmail Göktürk’e verilmesi*”⁵³ şeklinde bir talepte bulunmaktadır. Spor kulübünün bu talebine 26 Eylül 1940 yılında C.H.P. Zonguldak Milletvekili H.Türkmen cevap vermiştir. Cevabında “*halkevleri tiyatro repertuarına dahil yeni seri 1-16 nolu piyesler kulübünüz azasından İsmail Göktürk’e verilmiştir*”⁵⁴denilmektedir.

4- Tiyatro Çalışmaları

O günkü halkevleri yönetimine göre halk tabakalarının yetiştirilmesinde ve toplum hayatının gelişmesinde tiyatronun çok büyük etkisi vardır. Bundan dolayı dokuz faaliyet alanından biri tiyatrodur. Dolayısıyla halkevleri yönetmeliği çerçevesinde imkânlar ölçüsünde hemen hemen her şubede tiyatro gösterileri yapılmaktadır. 1944 yılı içinde faal durumda olan 405 halkevinin 329’unda tiyatro kolu bulunmaktaydı. Oyunlar, “*Gösterit*”(tiyatro) şubeleri tarafından ya kendi şube elemanları tarafından sahneye konulmakta veya başka yerlerden getirilen gruplarca oynanmaktadır. Faal durumda olup da tiyatro kolu olan şubelerden biri de Kırıkkale Halkevi’dir. Kırıkkale Halkevi tiyatro kolu bu çerçevede 1944 yılında “*Para Delisi*” ve “*Erkek Kukla*” isimli iki oyunla, 1946 yılında da “*Doğan Güneş*” isimli bir oyunu sahneye koymuştur.⁵⁵

⁵² BCA-CHPE.; 490.01.1052.1039.2-8.

⁵³ BCA-CHPE.; 490.01.919.575.1-112

⁵⁴ BCA-CHPE.; 490.01.919.575.1-110

⁵⁵ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları-1944-, Ankara 1945, s.20; C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları-1943-, Ankara 1944, s.6-7; C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, Ankara 1943, s.6; Karadağ, a.g.e., s.260. (“Para Delisi” Yunus Nüzhet Unat tarafından yazılmış 3 perdelik komedidir. 1940 yılında Ankara’da 59 sayfa olarak basılmıştır. “Erkek Kukla” ise Şevket Bilgisel tarafında yazılmış 1 perdelik faciadır. 16 sayfa olarak 1940 yılında Ankara’da basılmıştır.)

D- Halkevlerinin Kapatılması

Türkiye’de çok partili siyasî hayata geçildikten sonra halkevlerinin C.H.P.’den ayrılması fikri ön plâna çıkmaya başlamıştır. C.H.P. 1947 ve 1950 kurultaylarında bu konular tartışılmış, halkevlerini ayrı bağımsız bir kuruluş haline getirilmesi fikri üzerinde durulmuştur. Ancak “*ayrı bir kuruluş haline getirme*” fikri üzerinde hükümetle C.H.P. arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bundan sonra iktidar partisinde halkevlerini kapatma fikri gündeme getirilmiştir. Demokrat Parti Grup Başkan Vekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşı bir kanun teklifi vermişlerdir. Kanun teklifi kısa sürede görüşülüp kabul edilmiştir.⁵⁶

Halkevleri 8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen ve 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5830 sayılı kanunun ilgili maddelerine dayanılarak kapatılmıştır. Halkevlerinin menkul, gayrimenkul bütün mal varlığı hazineye devredilmiştir. Binaları okullara, hastanelere ve diğer resmî kurumlara devredilmiştir.⁵⁷ Bu kanunun görüşmeleri çok tartışmalara sebep olmuştur. Muhalefetin iddialarına karşı Başbakan Adnan Menderes uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının bir yerinde “*eski Türk Ocaklarından devralınan binaları yeni Türk Ocaklarına mal ediyorlar. Tasarının ne esbabı-ı mucibesinde, ne de metninde böyle bir kayıt mevcut değildir*” diyerek muhalefeti konuyu saptırmakla suçlamaktadır. Adnan Menderes, konuşmasının bir yerinde “*Halkevleri, halkodaları kurmak gençlik teşkilatını ele almak, faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulü olsa gerektir. Bu münasebetle eğer bilmiyorlarsa şurasını da haber vereyim ki, Halkevleri çoktan beri fiilen mesdud (kapanmış) bulunmaktadır. Bunlar,*

⁵⁶ **Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri** (1932-1951-1963), C.H.P. İstanbul İl Gençlik Kolu Yayınları, İstanbul 1963, s. 6-7.

⁵⁷ **Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri** (1932-1951-1963), C.H.P. İstanbul İl Gençlik Kolu Yayınları, İstanbul 1963, s. 35-36. (Kanunun 3. maddesi şöyledir: “*İkinci maddenin dışında kalıp ta halkevi olarak inşa edilmiş veya edilmekte bulunan veya 1 Mart 1950 tarihine kadar kısmen veya tamamen halkevi olarak kullanılmış veya herhangi bir sosyal maksat veya amme hizmeti için kullanıma gayesiyle kısmen veya tamamen halktan toplanan teberru ve bedeni yardımlarla inşa edildiği halde bir siyasi parti namına tescil edilmiş bulunduğu il veya ilçe idare kurumları tarafından tespit edilmiş olan gayrimenkullerin kayıtları devlet adına resen tashih olunarak ilgililere yazı ile ihbar edilir. Halkodası olarak inşa edilmiş veya edilmekte bulunan veya bu adla kısmen veya tamamen kullanılmakta olan gayrimenkuller buldukları köy veya belediyeler adına resen tescil ve tapulu olanların kayıtları bunlar adına tashih olunarak ilgililere yazı ihbar edilir.*” Aynı kanunun 11. madde ise şöyledir: “*Devlete intikal eden halkevleri ile tüzel kişiler namına tescil ve kayıtları tashih edilen halkodalarının içinde eşya yeni sahiplerinin mülkiyetine geçer. Bu kanunun birinci maddesinde yazılı tüzel kişiler dışında kalanlar tarafından halkevlerine veya halkodalarına teberru veya vasiyet suretiyle intikal eden eşya atakalı siyasi partilerin talebi üzerine bu partiye verilir.*”); Necmettin Esin, “Halkevleri”, **Türk Ansiklopedisi**, c.18, Ankara 1970, s.412.

içtimaî ve siyasî bünyemiz içinde tamamıyla abes, beyhude, geri ve bir yabancı uzuv halindedirler. Bunları demokratik fikirlerin neşir ve tamimi için bir mektep haline getirmek hayali gene arkaik, dar bir telakkinin mahsulü olmaktan başka bir mana ifade etmez”⁵⁸ diyerek muhalefeti ağır bir dille suçlamıştır. Muhaliflerini suçlamanın dışında halkevleri hakkındaki düşünceleri de dikkate değer bir husustur. Halkevlerini sosyal ve siyasî bünyemiz içinde gereksiz, devri geçmiş kurumlar olarak algılamaktadır. Menderes daha da ileri giderek bu kurumların yabancı bir uzuv olduklarını söylemektedir. Muhalefetin halkevlerinden maddî anlamda da nemalandığını iddia etmekle kalmayıp, zimmetine para geçirdiğini bile söylemiştir. Çok ağır olan bu cümleleri şöylebilir: “ve asıl mühimi, Halk Partisi halkevlerine sarf edeceğim diye bütçeden, hususî idarelerden, belediyelerden, köy sandıklarından aldığı paralardan mühim bir kısmını halkevlerine sarf edecek yerde doğrudan doğruya zimmetine geçirmemiş midir?”

27 Mayıs 1960 Askeri darbesinden sonra bunların yerine “Türk Kültür Dernekleri” kurulmuş ve kamu yararına çalışan dernekler statüsüne alınmıştır. Ancak bu derneklerin adı, 22 Nisan 1963’te yaptıkları olağan üstü kongrede alınan kararla yeniden halkevine çevrilmiştir. Halkevlerinin 1965 tarihli tüzüğünün 2. maddesinde tüzel kişiliğe sahip olarak “siyasetle uğraşmayacağı ve siyasi bir partiye bağlanamayacağı” belirtilmiştir.⁵⁹ İkinci defa kuruluşunda da benzer amaçları taşımakla beraber bu sefer bağımsız bir statüye sahiptir. Ancak bu dönemde de birinci dönemdeki devletin maddî ve manevî desteği yoktur. Bundan sonra halkevleri bir daha eski konumuna ulaşamamıştır. Değişen toplum yapısına ayak uyduramadığı için eski önemli konumunu kaybetmiş ve toplumun gerisinde kalmıştır.⁶⁰

Sonuç

Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlı olarak kurulan ve yönetmeliklerinde de belirtildiği gibi yeni bir toplum meydana getirmek için kurulan halkevleri, arzu edilenleri gerçekleştirmiş midir? Böyle bir soruya “evet” veya “hayır” diye net bir cevap vermek çok zordur. Halkevlerinin kuruluş felsefesi bir toplum mühendisliği projesini gerçekleştirmektir. Ancak bunda kendi arzu ettikleri manada başarılı olduklarını söylemek çok zor olsa ge-

⁵⁸ A.g.e., s.121-122.

⁵⁹ Esin, a.g.m., s.412.

⁶⁰ Çeçen, a.g.e., s. 334-335.

rektir. Kırıkkale Halkevi de yukarıda çeşitli vesilelerle değinildiği gibi bu amacı gerçekleştirmek üzere kurulmuştu. Bu çalışmamızda, ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi evrakı kullanılmıştır. O yıllarda Kırıkkale'de yerel basın ve halkevinin dergi ve kitap yayını olmadığından, halkevinin faaliyetlerini ve halk ile olan ilişkisini çok açık bir şekilde ortaya koymak mümkün olmamıştır. Bu şehirde 1950'den sonra canlı bir basın hayatı görülmektedir. Dolayısıyla Kırıkkale Halkevi'nin faaliyetleri ile ilgili çok detaylı bilgiye şimdilik ulaşılammıştır. Teşkilât yapısı tamamen olmasa da arşiv malzemesinin müsaade ettiği ölçüde ortaya konulmuş sayılabilir. Mahallî tarih araştırmalarının zorluğu bu çalışmadan sonra bir kez daha iyi anlaşılmiştir. Ancak sabırla araştırmaya devam edildiği takdirde o bölgede yaşayan yaşlılardan veya ailelerin çocuklarından tek tük bazı belge ve fotoğraflar gelmektedir. Kırıkkale bu anlamda da ihmal edilmiştir. Şehrin yakın tarihine dair ilmî araştırmaların yok denecek kadar az olması şehir sakinlerinin elinde olan belgelerin, fotoğrafların derlenmesini de geciktirmiştir. Ancak bu araştırmanın kısmen de olsa Cumhuriyet döneminde yeni kurulan bir şehrin geçirdiği evreleri aydınlatmaya yaracağını, tarihî malzemeye sahip olanları harekete geçirerek ellerindeki belgeleri araştırmacılara ulaştırmaya yardımcı ve teşvik edici bir rol oynayacağını düşünüyorum.

20 / I / 1949

*Ankara*REKLET / ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. Genel İdare Kurulu Başkanlığına

4

C.H.P. ARŞİVİ
-3. 2. BÖLÜM EKİ
107068

AZILDI

3786

27/12/1949 Gün ve VII/3173 sayılı yazılarına K.

Geçen sene olduğu gibi bu senede halk evimizde okur yazar olmıyanlar için Öğretim kursu açılmıştır. Öğretim vazifesi Halkevimiz Küçüklük kolu başkanı Öğretmen İsmail ta rafından yapılacaktır. Kursu iştirak edecek öğrencilerin listesi ilişiktir. gereğin yapılma sine delâletlerinizi saygılarımla arz ederim.

Kırıkkale- Halkevi Başkanı
Dr. Yusuf Ziya Ceran*Y. Z. Ceran*

VII

J. II. 950

*Kurslar
4. III. 1950*

490.01 / 1052.1039.2

8

1970

a

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KIRIKKALE HALKEVİ (1942-1951)

Adı ve soy adı	Değün yeri	İş adresesi
1-Muharrrem halıcı	Kayseri	Keresteci
2-Mustafa buzkurt	Keskin	Berber
3-Osman arısan	Kalecik	Berber
4-Mehmet		Güçler ilk ekulunda
5-Haydar		FB.İşçisi
6-Mehmet erdoğan		Eğ
7-Niyazi yılmaz		MÜHÜRAT FB.İşçisi
8-Behoet ural		
9-Selahattin		
10 -Üzer	Beyşehir	Pirinc hattanesinde demirci
11 -Hasan	Yehşihan	Devlet demir yollarında nakacısı
12 -Abdullah tunç ek	Yozgat	Meturcu
13-Fikri sülüğün	Keskin	İula FB.Beyacı
14-Mustafa sülüğün	:	Demirci yanında cırac
15-Yılmaz öz	Kırıkkale	Cemal ustanın yanında kaynakçı
16-Mahmut açıkbaş	Keskin	Biraatçı
17-İzzet		
18-Osman	Keskin	Ahıllı testici
19-Melüt sürücü		Hüsin kehya mahallesi
20-Musa ünal		:
21-Arif özdeair	Kırıkkale	Yeni değün mahallesinde sancak s
22-Ercüment öz	:	Yaylacık mahallesi kayseri sokak
23-Echoet Kaplan	Kamışlı köyü	Pirinc hattanesinde altıncı şube
24-İbrahim arslan	Kırıkkale	yeni değün mahallesi
25-Sami matraci	İzmir	Terzi Fb. işçi
26-Mehmet Ok	Keskin	Ekmekçi
27-Ali Ece	Kırıkkale	Tamirci Utası
28-Hacı Osman 11 zillirnak	Kırşehir	Makine tamircisi
29-Hüseyin Alio	Kırşehir	Fb. işçi
30-Veli belik		
31_Cemal celik		
32 -Necati Çimer		
33 Mustafa Baran		
37- Osman Aydoğan	Yozgat	
38- Ali Keşin		
39- Hasan Çetinkaya		
40- Mehmet Taşgöl		
41- Şilegman Taner		
42- Sami Avci	Kırşehir	Eskici
43- Hüseyin Sebzeçi	Kayseri	Manav
44- Nejdet Zengin	Sarıcağaz	Saat ve Tüfek tamircisi

Kurşa taliplilerin adesi pek fazla olmasına rağmen yerimizin darlığı yüzünden fazla kayıt yapılmamış olduğunu saygularıyla arz ederim.

Dr. Yusuf Ziya Ceran

490.01/1052.1039.2

1977 Ceran

490.01 / 1471.12.1

Sayı
30

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

keremkale

23.5.1950

Kulaksız köyü
4-7-950

imalat
10.3.1950

ayın millet vekilimiz

VII
9.11.1950

Fahri buk

C.H.P. ARŞIVI
-9. III 1950 EHI
109314

C. S. 2.950 gün ve 9/3186 sayılı emre. 660

- 1- halk odamız binamız topraklır ve ihtiyaca Şimdi-lik kâfidir.
- 2- radyamız yoktu. ve sorularına gereken cevaplar verilmiş olduğunu.
3. Sandalya ve masamız pak az miktardadır ve aynı zamanda köhnedir.
bunun için (yirmi) adet Sandalya ile (beş) adet masanın bir an evvel verilmesine.
- 4- halk oda Salonuna konulmak için bir adet (300) mumluk lüks lambasının verilmesine.
5. halk odamız için bir adet altı ok bayrak ile (300) adet rozet (500) adet kimlik cüzdanında verilmesi.
- 6- bir adet üye aza defteri ile bir adet gelir gider ile karar defteri ve miktarı kafri kırtasıvenin verilmesine
- 7- halen ilçe merkezinin uzak olması ve telefon Şebekesinin bucakta mevcut olmasından mümkün ise telefon makinesile Telin verilmesi.

Yokarıda arz edilen dilekelerimizin yerine getirilmesini arz ve rica eder bil vesile saygı ve hürmetlarımızizi sunarız.

Bazaya
8.3.950

Kulaksız köyü halk oda başkanı
Halim Çetkin

25

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ C.Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Katında

597 DOSYASINA

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİ	
G. 6. 4. 1949	Eki
510	

Kırıkkale'nin Kılıçlar köyü muhteriyim. ve aynı zamanda da 846-847 senelerinde de C.H. partisi ocağ başkanı idim. Şimdi de C.Halk partisi ocağ idare heyetindenim. Köyümüze 20 şubat. 948 günü halk evi açılması emrini Halk partisi ocağ başkanı aldığı halde hiç ilaka göstermedi.

acizleri dellal ilan ettirdim. İhtiyarlar ve gençler toplandı. devu çaldırarak ve oyunlar yaparak hoca dus etti. halk evini açtık. ve halk içeri girdiği zaman bir sevinç duyarak partiye çok teşekkürler etti ler. o anda halk evi Başkanlığına Mustafa Önder seçildi. halk evimize kitaplar, m ecmualar, gazeteler muntezaman gelmektedir. köyümü z ve partimiz memnün çok teşekkürler ederim.

Kılıçlar köyü halk evi başkanı
Mustafa Önder

M. Önder

VII

6 - IV 4000

M. Önder

7-4-1949

Halkın değil halkınca

Halkodası den - 1949

Dosyasına

aceld

14

490.01 / 951.687 . 1

